PRESEK
List za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje

ISSN 0351-6652
Letnik **15** (1987/1988)
Številka 4
Strani 194–196

Dušan Pagon:

KONGRUENCE IN EULERJEV IZREK

Ključne besede: algebra, matematika.

Elektronska verzija: http://www.presek.si/15/902-Pagon.pdf

KONGRUENCE IN EULERJEV IZREK

Pogovarjali se bomo o lastnostih celih števil. S pojmom *kongruenca* smo se seznanili v "ogrevanju", v pričujočem sestavku pa bomo najprej na kratko orisali osnovne pojme, nato pa nanizali nekaj rezultatov.

Beseda kongruenca izvira iz latinske besede *congruens,* ki označuje ustreznost oziroma sovpadanje. Nas bodo zanimali ostanki pri deljenju celih števil z določenim naravnim številom m, ki ga bomo imenovali *modul* (lat. *modulus* — mera).

Za dve celi števili a in b bomo rekli, da sta *kongruentni po modulu m,* če pri deljenju s številom m dasta enak ostanek r. Zapis $a \equiv b \pmod m$ torej pomeni, da je

$$a = k_1 m + r \quad \text{in} \quad b = k_2 m + r \tag{1}$$

kjer je r ostanek pri deljenju z m (torej $0 \leqslant r < m$).

Hitro se lahko prepričamo, da je zgornja definicija kongruence ekvivalentna naslednji.

IZREK 1. $a \equiv b \pmod m$ takrat in samo takrat, ko je razlika števila a in b deljiva s številom m.

Dokaz. Res, če med seboj odštejemo enakosti (1), dobimo $a - b = (k_1 - k_2)m$ obratno pa iz $a - b = km$ in $a = k_1 m + r$ sledi $b = (k_1 - k)\, m + r$, torej sta ostanka deljenja števil a in b z m enaka. □

Kongruence imajo veliko podobnih lastnosti kot navadne enakosti. Oglejmo si jih nekaj.

IZREK 2. Če je $a_1 \equiv b_1 \pmod m$ in $a_2 \equiv b_2 \pmod m$, potem je tudi $a_1 + a_2 \equiv b_1 + b_2 \pmod m$ in $a_1 a_2 \equiv b_1 b_2 \pmod m$.

Dokaz. Razliki $a_1 - b_1$ in $a_2 - b_2$ sta deljivi z m, zato je deljiva z m tudi njuna vsota, ki jo lahko zapišemo v obliki $(a_1 + a_2) - (b_1 + b_2)$, kar dokazuje prvi del izreka. Naj bo $a_1 = b_1 + k_1 m$ in $a_2 = b_2 + k_2 m$. Potem je tudi $a_1 a_2 = b_1 b_2 + {} + (b_1 k_2 + k_1 b_2 + k_1 k_2 m)\, m$, od koder sledi drugi del našega izreka. □

IZREK 3. Relacija $a \equiv b \pmod m$ velja takrat in samo takrat, ko je $ca \equiv cb \pmod{cm}$ za poljubno naravno število c. Iz kongruence $a \equiv b \pmod m$ sledi kongruenca $a \equiv b \pmod{m_1}$, kjer je m_1 poljuben delitelj števila m.

Dokaz. Prva trditev očitno sledi iz ekvivalentnosti naslednjih enakosti: $a - b = km$ in $ca - cb = kcm$. Za dokaz druge trditve naj bo $a - b = km$ in

$m = m_1 m_2$. Potem je tudi $a - b = (km_2)m_1$, kar smo želeli dokazati. □

IZREK 4. Naj bo $ca \equiv cb \pmod m$ *in največji skupni delitelj števil* c *in* m *(označujemo ga z* $D(c, m)$*) enak 1. Potem je tudi* $a \equiv b \pmod m$.

Dokaz. Vemo, da je $c(a - b) = km$ in da števili c in m nimata skupnih deliteljev razen števila 1. Torej mora biti $k = ck_1$, $k_1 \in \mathbb{N}$, od koder vidimo, da je $a - b = k_1 m$ oziroma $a \equiv b \pmod m$. □

Razdelimo množico vseh celih števil na paroma disjunktne podmnožice, ki jim bomo rekli *razredi števil po modulu m,* tako da v isti razred uvrstimo vsa cela števila, ki dajo pri deljenju z m enak ostanek. Vsako množico iz m števil, od katerih nobeni dve nista iz istega razreda po modulu m, bomo imenovali *kompletna množica predstavnikov po modulu m. Reducirana množica predstavnikov po modulu m* pa bomo rekli podmnožici kompletne množice, sestavljeni iz vseh tistih števil, ki so tuja številu m. Označimo reducirano množico, dobljeno iz kompletne množice $\{1, 2, 3, \ldots, m\}$ z R_m, število elementov v njej pa s $\varphi(m)$.

Primer 1. $R_6 = \{1, 5\}$, $\varphi(6) = 2$ in
$R_7 = \{1, 2, 3, 4, 5, 6\}$, $\varphi(7) = 6$

Na ta način smo opredelili funkcijo $\varphi: n \mapsto \varphi(n)$ za vsa naravna števila n. Imenujemo jo Eulerjeva funkcija. Očitno je za vsako praštevilo p vrednost $\varphi(p)$ enaka $p - 1$.

Reducirane množice imajo naslednjo pomembno lastnost.

IZREK 5. Če sta števili a *in* m *tuji, potem je množica* $\{ax: x \in R_m\}$ *reducirana množica predstavnikov po modulu m.*

Dokaz. Iz $D(a, m) = 1$ in $D(x, m) = 1$ sledi enakost $D(ax, m) = 1$, torej se moramo prepričati le, da vsa števila ax, $x \in R_m$, pripadajo različnim razredom po modulu m. To pa dobimo s pomočjo izreka 4. Iz $ax_1 \equiv ax_2 \pmod m$ bi namreč dobili $x_1 \equiv x_2 \pmod m$, to pa nasprotuje dejstvu, da so vrednosti spremenljivke x v reducirani množici R_m predstavnikov po modulu m. □

Naslednja trditev je znana pod imenom Eulerjev izrek.

IZREK 6. Naj bo $m > 1$ *in* $D(a, m) = 1$. *Potem je* $a^{\varphi(m)} \equiv 1 \pmod m$.

Dokaz. Označimo s c vrednost $\varphi(m)$ in z $r_1, r_2, \ldots, r_c$ elemente množice R_m. Naj bo za vsako celo število i $(1 \leqslant i \leqslant c)$ q_i najmanjši pozitivni predstavnik razreda, ki mu pripada število ar_i. Potem zaradi druge lastnosti kongruence,